

ЈЕДНО ПЛУТАРХОВО СВЕДОЧАНСТВО О ПРОТАГОРИ

О правним и политичким схватањима великог софисте из Абдере, као и о његовим философским погледима уопште, зна се једва нешто мало. Па и то мало не непосредно, већ из друге руке. Од Протагориних политичких списа *Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως* и *Περὶ πολιτείας* (ако су то уопште била два различита дела), није остало ништа, ни један једини слог. Из једног другог Протагориног списка, *Ἀντιλογία*, који извесно није био искључиво политичког карактера, ма да је и у њему вероватно било доста говора о политичким питањима¹⁾, потиче можда једино онај чувени став о *δύο λόγοι* сачуван код Диогена Лаерција. За упознавање Протагорине правне и политичке теорије упућени смо тако на друге писце, у првом реду на Платона, за кога се међутим, као што је већ познато²⁾, не може баш рећи да је најбољи сведок.

У излагањима која следеју неће међутим бити говора о целини Протагориних схватања о праву и држави, нити ће бити предузет било какав покушај реконструкције Протагориних списа чији су наслови малочас побројани. Наша ће пажња овде бити усредсређена само на једном кратком сведочанству коме је досада, како се мени чини, без довољног оправдања приписиван много већи значај него што га оно стварно има. Ради се о једном занимљивом обавештењу о Протагори које се налази код Плутарха, у 36 поглављу његове биографије Перикла. Када је наике приликом неког такмичења један пентатлист нехотице убио копљем Епитима из Фарсале, Протагора је наводно читав дан утрошио расправљајући са Периклом ко је у овом случају у најтачнијем смислу речи виновник несреће: бацач копља, приређивачи утакмице или само копље (Plut. Pericl. 36,5 — A 10 D.³⁾): *πεντάθλου γὰρ τινος ἀκόντιω πατάξαντος Ἐπίτιμον*

¹⁾ Ово се закључује отуда што Диоген Лаерције у два маха помиње (III 37, III 57 — B 5 D.) да су Аристоксен и Фаворин у спису *Ἀντιλογία* нашли „готово читаву Платонову Републику“.

²⁾ F. Dümmler, *Prolegomena zu Platons Staat*, 1891 стр. 6: „Gerechte Würdigung der Vorgänger ist überhaupt nicht Sache der antiken Kritik und am allerwenigsten der Platonischen“.

³⁾ H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, II 5. изд. (Kranz) 1935 стр. 257.

τὸν Φαρσάλιον ἀκουσίως καὶ κτείναντος, ἡμέραν ὄλην ἀναλώσας [Perikles] μετὰ Πρωταγόρου διαποροῦντα, πότερον τὸ ἀκόντιον ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγωνοθέτας κατὰ τὸν ὀρθότατον λόγον αἰτίους χρῆ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι).

Већ на први поглед изгледа да је тема ове дебате недостојна интереса озбиљног мислиоца. Завршни део реченице нарочито пада у очи и изазива овај утисак. Кома би данас још пало на памет да расправља о кривичној одговорности мртве ствари или несвесне животиње? Философ би, бар он изгледа, требао да гледа са висине на једну тако беспредметну ствар. Околност да је дебата вођена не са неком просечном главом већ са самим Периклом, ставља нас мало у недоумицу. Ако је већ Протагора могао да се бави тако ништавним и смешним подухватом, зашто је у томе морао да учествује велики државник? Ако је онеме, као софисти и учитељу реторике, и такав предмет као што је овај био подесан за приказивање дијалектичке вештине, зашто му је Перикле поклањао пажњу?

Погледамо ли ближе одакле је Плутарх дошао до горњег обавештења, разумећемо одмах зашто је Перикле овде наведен као учесник дебате, ма да ће нас то с друге стране навести да посумњамо у веродостојност овог сведочанства у погледу Протагориног учешћа у њој: Плутарх наима каже да је горње сведочанство пренео Стесимброт са Таса, и то по Ксантипу, Перикловом сину. И с обзиром на то да је првобитни јемац овог обавештења био изопачени и покварени Периклов син Ксантип, који се, како опет дознајемо из претходних партија Плутархове биографије, није узестао ни од изношења најгрубљих поруга и клевета о свом оцу, и коме је дакле и у овом случају било стало једино до тога да пошто-пото исмеје овога, — то је, бар за први тренутак, очигледно доста неизвесно са колико се права ово сведочанство уопште може сматрати аутентичним податком о Протагори. Да је Ксантип истина, судећи по горњем цитату, морао имати и лоше мишљење о самом Протагори, стоји ван сваке сумње, али се из тога може извести и овакав закључак: наима да је Протагора само због тога фингиран као учесник у поменутом расправљању да би Перикле био више компромитован несолидним друштвом.

Па ипак има извесних околности које у доброј мери могу да отклоне горње сумње. Шта више могућност да је Перикле доиста водио један подужи разговор на тему случајног убиства у палестри са неким атинским софистом, врло је велика. Познато је наима из других извора да је Перикле волео расправљања о политичким и философским питањима. Као διαλεγόμενος и σοφισόμενος јавља се он у Ксенофоновим Успенема на Сократа (Хеп. Mem. I 2,46: καὶ ἡμεῖς, τηλικούτοι ὄντες, δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἡμεν τοιαῦτα γάρ

καὶ ἐμελετῶμεν καὶ ἐσοφίζόμεθα, οἷά περ καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν). Што се опет тиче Протагоре као Перикловог партнера у дебати, ствар стоји овако. Иако пореклом са периферије хеленског света, Протагора је често боравио у Атини (Plat. Protag. 310 C), и несумњиво је да је био у личном додиру са Периклом. Хераклид из Понта сведочи код Диогена Лаерција да је 414 год. старе ере, када су Атињани основали у Италији панхеленску колонију Турије, Перикле ставио у задатак Протагори да за њу напише законе (Diog. Laert. IX 50 — A 1 D.: ὅς καὶ Θουρίοις νόμους γράψαι). У једном оригиналном фрагменту сачуваном код Плутарха Протагора са дивљењем говори о Периклу и изванредној чврстости његовог карактера (Plut. Cons. ad Apoll. 33 118 E — B 9 D.). И једно и друго сведочанство било би међутим тешко замислити без извесног непосредног и интимног контакта ове двојице. Према томе може се слободно рећи да није немогуће да је приликом једног свог боравка у Атини Протагора стварно расправљао са Периклом о случајном убиству Епитима из Фарсале, и утолико би се Ксантипу свакако без икакве оградe могло веровати. Друга је наравно ствар колико је веродостојан Ксантипов реферат о томе како се кретала ова расправа и колико је дуго она трајала: то је немогуће више проверити никаквим испитивањима, тако да је веродостојност Ксантипових навода овде просто претпостављена.

Међу модерним историчарима и филолозима врло је распрострањено мишљење да је ова расправа између Протагоре и Перикла одличан докуменат о Протагориним правно-филозофским преокупацијама, и мени изгледа да неће бити сувишно ако овде пре свега потсетим на нека од изнетих тврђења. Тако на пр. Хегел⁴⁾, коме је прво пало у очи ово занимљиво сведочанство о Протагори, одлучно тврди: „Es ist ein Streit über die große und wichtige Frage der Zurechnungsfähigkeit“. На основу чега је дошао до овог закључка, Хегел истина не даје одговора. Али је зато далеко опширнији Гомперц⁵⁾, који најпре цитира Хегела, па онда додаје: „Vielmehr, so meinen wir, über die noch größere und wichtigere Frage des Strafzwecks... Denn wenn Platon dem Protagoras im gleichnamigen Gespräch einen nachdrücklichen Protest gegen die blosse brutale Vergeltung begangenen Unrechts in den Mund legt und ihm zugleich mit Emphase die Abschreckungstheorie verkünden läßt, so glauben wir wieder in dem Gemache des Perikles zu stehen, der ernst und eifrig geführten Wechselrede zu lauschen und ihren tiefen Sinn besser zu erfassen, als der Gewährsmann jener Nachricht, des großen Staatsmanns entar-

⁴⁾ G. W. F. Hegel, Werke, XIV 2. изд. 1842 стр. 27.

⁵⁾ Th. Gomperz, Griechische Denker, I 4 изд. 1922 стр. 370 f.

teter Sohn Xanthippos und der von ihm unterrichtete klatsch-süchtige Pamphletist Stesimbrotos es konnten oder wollten“. Мање је категоричан један познати правни историчар, А. Менцел⁶⁾, који међутим такође озбиљно узима Плутархово сведочанство: „Daß sich Protagoras nicht bloß mit der allgemeinen Theorie der Strafe beschäftigt hat, sondern auch bestrebt war, an konkrete Kriminalfälle juristische Untersuchungen anzuknüpfen, ergibt sich aus einer Notiz in Plutarchs Biographie des Perikles... Der konkrete Fall, die unabsichtliche Tötung des Epitimos im Kampfspiele, bildete den Ausgangspunkt einer Diskussion zwischen Perikles und Protagoras, bei welcher absichtlich das positive attische Strafrecht ignoriert und eine Entscheidung des Falles auf Grund vernünftiger Erwägung, also de lege ferenda, gesucht wurde“. Тако и Поленц⁷⁾: „Auch die eigentlich juristischen Erörterungen fehlen nicht. Als bei einem Wettkampf ein Teilnehmer ohne eigenes Verschulden einen anderen getötet hatte, debattierten Perikles und Protagoras über die Frage, ob in diesem Falle überhaupt gesagt werden könne, daß der Täter den Tod verursacht habe, ob also juristisch der Begriff der Tötung, die auch beim Fehlen einer Schuld aus religiösen Gründen eine Sühnung nach sich zog, anwendbar sei“.

Колико ја међутим видим у поменутом расправљању између Протагоре и Перикла није било речи о овако значајним и принципијелним стварима, нити се ту уопште радило о озбиљном претресању оног конкретног случаја убиства који је дао повода самом разговору. Мени шта више изгледа да се без икаквог претеривања може рећи да се овде уопште није ни хтело нешто стварно расправљати, најмање о неким општим питањима кривично- и казнено-правне природе, већ да је Протагори искључиво било стало до тога да се у овој ствари, која је без даљег свима морала бити јасна и недвосмислена, наложи за једну упадљиво парадоксалну тезу како би на њој демонстрирао снагу своје оштроумне речитости: још из Драконовог доба постојао је наиме један пропис који је изрично наводио да нехотична убиства при такмичењима не подлежу казни (ἐν ἔθλοισ ἄκων)⁸⁾. Такозвани разговор између Протагоре и Перикла о убиству Епитима из Фарсале није дакле уствари могао бити никакво строго и озбиљно расправљање у форми дијалога, већ је вероватније да је претстављао само једну бљештаву епи-

⁶⁾ A. Menzel, Beiträge zur Geschichte der Staatslehre, 1929 стр. 236.

⁷⁾ M. Pohlenz, Staatsgedanke und Staatslehre der Griechen, 1923 стр. 35.

⁸⁾ Упор. А. Menzel, ib. стр. 236 f. и тамо наведену литературу. Да је Драконов закон наређивао кажњавање, могло би се још и претпоставити да је Протагора овде уствари предузео критику појединих позитивно-правних устанава. У том случају и његово позивање на коње имало би сасвим другачији смисао.

деиктичку параду Протагорине дијалектичке вештине, коју је Перикле, можда чак и са великим интересовањем, али једино слушањем пратио.

Кључ за разумевање Плутарховог цитата јесте неоспорно онај део у коме се говори да је овде и само копље узимано у обзир као узрочник немилог догађаја у палестри. Нестле⁹⁾, заједно са већином других који помињу Плутархово сведочанство, олако узима да је Протагора овде имао у виду једно старо религиозно-правно схватање по коме су и мртви предмети могли бити осуђени ако су убили човека, и исто тако не мотивишући сматра да је то била само једна епизода у дебати. Мени се међутим чини да неће бити тачно да је Протагора овде само узгред упро прстом и на једну страну која се по ондашњем праву озбиљно могла узети у разматрање, већ да је тежиште његових излагања било баш у доказивању да је копље једини и једино могући виновник убиства, а да се том приликом он само вешто послужио старим веровањем које у сваком случају убиства захтева казну, без обзира да ли је учинилац свесно биће или не. Јер како се у конкретном догађају није радило о једном, да тако кажем, чистом случају убиства од стране предмета, већ само о убиству посредством предмета — претпоставка за вођење процеса против предмета постојала је једино у оном случају када се убиство десило без учешћа човека или када је учинилац остао непознат (Demosth. or. 23, 76. Arist. Resp. Ath. 57,4) — то је невероватно претпоставити да је Протагорина помињање копља као убице Епитима из Фарсале могло имати какав други циљ до тај, да скрене пажњу са централног питања о евентуалној кривичној одговорности пентатлисте, и да под плаштом старог религиозног права изнесе једно ново и сасвим парадоксално гледиште.

Да је Протагора уопште био склон томе да своју рецитост демонстрира на било каквом материјалу, и нарочито таквом који има најмање шансе да буде прихваћен од стране других, доказује уосталом читав низ сведочанстава¹⁰⁾. Тако већ Диоген Лаерције саопштава да је Протагора први тврдио да о свакој ствари постоје два контрадикторна говора (Diog. Laert. IX 51 — A 1 D.: δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος ἀντικειμένων ἀλλήλοις). Клемент из Александрије такође наводи да је Протагора први међу Хеленима истакао став: сваком говору стоји насупрот други говор (Clem. Str. VI 65 — A 20 D.: Ἑλληνέες φασὶ Πρωταγόρου προκατάρξαντος παντὶ λόγῳ λόγον ἀντικεῖσθαι). А Еудокс прича да је Протагора састављао слабији и јачи говор и да је учио своје ученике да о истој личности говоре на погрдан и похвалан

⁹⁾ W. Nestle, Vom Mythos zum Logos, 2. изд. 1942 стр. 392.

¹⁰⁾ H. Gomperz, Sophistik und Rhetorik, 1912 стр. 130 ff.

начин (Steph. Byz. s. v. "Ἀβδηρα — A 21 D.: Πρωταγόρας, ὃν Εὐδοξὸς ἰστορεῖ τὸν ἦσσω καὶ κρείσσω λόγον πεποιηκέναι καὶ τοὺς μαθητὰς δεδιδασχέναι τὸν αὐτὸν ψέγειν καὶ ἐπαινεῖν). У складу с овим стоји чињеница да је Протагора оставио за собом један спис под називом 'Ἀντιλογία, а то нам такође даје могућност да схватимо зашто је Протагори приписиван и један други спис, Τέχνη ἐριστικῶν, који нимало не изгледа достојан њега. Ако се опет с треће стране има у виду Аристотелова примедба да се Протагора поносио својом вештином да слабији говор начини јачим (Arist. Rhet. B 24. 1402 a 23 — A 21 D.: καὶ τὸ τὸν ἦττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν τοῦτ' ἐστίν. καὶ ἐντεῦθεν δικαίως ἐδυσχέρανον οἱ ἄνθρωποι τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα), онда ће нам бити довољно јасно то да је и Протагора, исто тако као и Горгија, реторику у првом реду схватао као једну формалну вештину којом се и најнеприхватљивија и најсумњивија теза може заоденути велом вероватноће.

На чему је Протагора заснивао своја извођења и у каквој је форми био дат његов пледоаје, тешко је рећи са сигурношћу. Али се у Плутарховом тексту ипак налазе неке индикације које, како изгледа, добро могу да послуже као подлога за једну не сасвим хипотетичку конструкцију. Овде се у првом реду, наравно, ради о томе да се утврди смисао речи αἴτιος¹¹⁾ у контексту нашег сведочанства. Притом је, разуме се, нарочито потребно имати на уму колико се античко схватање убиства разликовало од модерног. Док је у савременим законодавствима претпоставка за постојање деликта намера да се убије (dolus) или свест да је поступак који се предузима скопчан са опасношћу по живот других (culpa), дотле је по старом античком праву тражена само каузална веза између дела и убиства без обзира на степен одговорности, пошто се радило једино о томе да се скврњење (μίασμα) изазвано убиством отстрани и задовољи захтев убијеног за осветом¹²⁾. Према томе питање о томе ко је αἴτιος у једном случају убиства постављало се у старом античком праву искључиво у чисто каузалном смислу, па је отуда већ вероватно да ни код Протагоре ова реч није могла бити употребљена у друкчијем значењу¹³⁾. То уосталом непосредно произилази и из самог сведочанства.

¹¹⁾ Етимологија ове речи је доста несигурна (cf. Liddell—Scott—Jones, A Greek English Lexicon, Oxford 1937 s. v. αἴτιος: — culpable, responsible. E. Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque⁴, Heidelberg 1950 s. v. αἴτια: αἴτιος „qui est la cause ou l'auteur de; responsable; coupable, accusé“), али то је за нас овде без икаквог значаја, пошто наше сведочанство датира из каснијег периода, када су оба значења била подједнако могућа.

¹²⁾ E. Szanto, Ausgewählte Abhandlungen, 1906 стр. 115 f.

¹³⁾ Тако и немачки и енглески преводилац: Plutarch's Ausgewählte Biographien, übers. v. Dr. Ed. Eyth, Langenscheidtsche Bi-

Синтагма αἴτιος τοῦ πάθους из завршног дела Плутарховог текста, посматрана са чисто правног гледишта, савршено је безбојна. Именица πάθος не спада у сферу правно-детерминисаних појмова, и већина преводилаца преводи је стога са: „несрећни случај“, „немио догађај“. Када би придев αἴτιος требао овде да врши правну функцију, онда би се с правом очекивало да и именица на коју се он односи буде већ правно квалификована. Другим речима: да се већ хтело да αἴτιος овде значи „крив“, „одговоран“, онда би вероватније било да би уместо речи πάθος била употребљена нека друга, на пр. φόβος, тако да би синтагма по свој прилици гласила αἴτιος τοῦ φόβου, као што је већ и посведочено у неким старијим изворима¹⁴).

Ако је горњи закључак тачан, мени се чини да неће бити сувише смело ако се претпостави да се Протагора у нашем случају залагао искључиво за то да докаже да прави убица Епитима из Фарсале није могао бити нико други до само копље, пошто је једино оно било у стању да проузрокује физичку смрт. Насупрот сваком за оно доба нормалном правном резонувању, Протагора је дакле овде вероватно инсистирао само на утврђивању физичког каузалитета, и отуда није тешко замислити какво је чуђење и интересовање могло да изазове код Перикла његово излагање. Ово тим пре што је своја тврђења Протагора презентирао у аподиктичком облику, како се то из језичке формуле κατὰ τὸν ὀρθώτατον λόγον с правом изгледа може закључити¹⁵).

Колико је Протагора овде био далеко од сваке помисли да озбиљно расправља о убиству Епитима из Фарсале најбоље показује упоређење Плутарховог текста са чувеним Тетралогјама софисте Антифонта¹⁶), где је у форми про-

bliothek⁴ стр. 45. Plutarch's Lives of illustrious men, transl. by J. and W. Langhorne, 1875 стр. 196. Друкчије наш преводилац: Плутарх, Атински државници, превео др. Милош Ђурић, 1950 стр. 155.

¹⁴) Liddell—Scott—Jones, ib. s. v. αἴτιος; Aisch. Cho. 117: τοῖς αἰτίοις ὄντι τοῦ φόβου μεμνημένῃ. Hdt. 4, 200: ἐκδιδόναι τοὺς αἰτίους τοῦ φόβου τοῦ Ἀρκεσίω.

¹⁵) У заблуди су били E. Szanto (ib. стр. 117) A. Menzel (ib. стр. 286) да се овде радило о расправљању de lege ferenda, пошто је ὀρθός код Протагоре само један реторски terminus technicus. Упор. Schmid—Stählin, Geschichte der griechischen Literatur, I 3 1940 стр. 203: „Tatsächlich gibt es für Protagoras absolute ὀρθότης nicht; dem λόγος ὀρθός kann immer ein ὀρθότερος im Bereich der δόξα den Rang ablaufen (vgl. λόγος ὀρθότερος Plut. Per. 36,5); ὀρθόν ist also das, was jeweils durch Gründe wahrscheinlicher gemacht werden kann als ein anderes, das, was zunächst überzeugend wirkt, bis ein Wahrscheinlicheres auftritt“. Тако уосталом и код Горгије fr. 6 D. Упор. такође Liddell—Scott—Jones, ib. s. v. ὀρθός: ὁ λόγος strictly speaking, in very truth.

¹⁶) F. Blass, Attische Beredsamkeit, I 2. изд. 1887 стр. 162 ff. E. Szanto, ib. стр. 114 ff. Schmid—Stählin, ib. стр. 119 f. W. Nestle, ib. стр. 392 ff. О правно-теорској вредности Антифонових Тетралогја упор. R. Maschke, Willenslehre im griechischen Recht, 1926 стр. 72 ff.

цесних говора приказан сличан случај нехотичног убиства (φόνος ἀκούσιος) изазваног приликом вежбања у гимназији: у тренутку када је један дечко који је учествовао у вежбању бацио копље према циљу, налетео је у његову путању други, позван од педотриба да покупи бачена копља, и смртно погођен изгубио живот. Без обзира на то што је читав случај овде нешто компликованији него код Протагоре (указивање на педотриба претставља истина само навод одбране), спор се ипак креће једино око питања: да ли је убиство изазвано поступком онога који је бацио копље или кривицом (ἀρσενία) убијеног, пошто до убиства не би дошло да онај први није бацио одн. да је овај други, и поред хица, остао мирно на свом месту. Чињеница да се убиство десило посредством копља овде међутим није уопште поменута као релевантна за пресуђење спора. Према томе од две ствари једна: када би била тачна претпоставка да је Протагора својим помињањем копља као евентуалног убице плаћао уствари трибут примитивном античком схватању, било би савршено неразумљиво зашто је тај трибут мимоишао Антифона чије су Тетралогије у целини узев врло оријентисане према религиозном мишљењу и чији је прави циљ био пружање образаца професионалним правобраниоцима, који би међутим били рђаво обавештени занемаривањем једне тако значајне околности.

На тај начин Плутархово сведочанство отпада као докуменат о правним и правно-философским прекупацијама овог ветерана софистике.

Београд.

Михаило Ђурић.

ZUSAMMENFASSUNG

Mihailo Đurić: EIN PLUTARCHISCHES ZEUGNIS UEBER PROTAGORAS

Die vorliegende kleine Untersuchung behandelt eine interessante Notiz in Plutarchs Biographie des Perikles 36,5, in der (bekanntlich nach Stesimbrotos) über eine lange Unterredung zwischen Perikles und Protagoras berichtet wird. Gegen die bisherigen Interpreten (Hegel, Th. Gomperz, A. Menzel, M. Pohlenz), die diese Plutarchstelle völlig ernst nahmen und aus ihr weitgehende Schlüsse für die protagoreischen Anschauungen zogen, bemüht sich hier der Verfasser auf eine ganz andere Möglichkeit aufmerksam zu machen. War es dem Abderiten wirklich darum zu tun, an jenen konkreten Rechtsfall irgendwelche prinzipielle juristische Erörterungen anzuknüpfen? Wurde Protagoras wirklich, beim Stattfinden der unabsehbaren Tötung des Epitimos aus Pharsalus im Kampfspiel, in solch tiefe und ernste Bedenken gedrängt, daß er nach einer eigenen Entscheidung, und zwar κατά τὸν ὀρθότατον λόγον, suchen sollte?

Dem Verfasser scheint es nun (wie er im weiteren einigermaßen annehmbar gemacht zu haben hofft), diese Frage verneinen zu müssen. Die Gründe werden im einzelnen folgendermaßen angeführt. Nach dem

drakontischen Gesetz, das noch im perikleischen Zeitalter galt, war die rechtliche Lage, welche durch jenen konkreten Fall entstanden war, ohne weiteres klar: der unabsichtliche Mörder im Kampfspiele wurde nämlich ausdrücklich für straflos erklärt. Erwägt man nun diese Tatsache, so ergeben sich augenscheinlich folgende zwei Möglichkeiten: Protagoras wollte hier 1. entweder den wissenschaftlichen Grund jener positivrechtlichen Bestimmung aufzeigen, 2. oder den wahren Urheber jenes Unglücks, den man eventuell strafen könnte, ermitteln. Doch die erste dieser zwei Möglichkeiten kann schwerlich bezeugt werden, denn nach der plutarchischen Mitteilung berücksichtigte jene überlange Verhandlung neben den Werfenden und den Kampfordner, auch den Wurfspieß selbst. Wenn die protagoreischen Ausführungen lediglich die theoretische Begründung der positiven Norm liefern sollten, was hatte dann diese Bezugnahme auf den Wurfspieß zu bedeuten? Warum verdiente der Wurfspieß überhaupt eine Erwähnung? Eben dieser Umstand gibt den Schlüssel zum Verständnis der zitierten Plutarchstelle. Es handelt sich nämlich darum, daß man diese Erwähnung nicht als eine Tributzahlung an die primitive antike sakralrechtliche Anschauung — nach welcher auch die leblosen Gegenstände, die den Tod eines Menschen verursachten, verurteilt sein sollten — anzusehen hat, wie von den meisten modernen Schriftstellern angenommen wurde. Denn im konkreten Falle konnte dem Wurfspieß schlechthin nicht der Strafprozeß eingerichtet werden, weil die wesentlichen Vorbedingungen dafür fehlten: die Voraussetzung für das Verfahren gegen leblose Gegenstände bestand nur dann, wenn die Tötung ohne Mitwirkung irgendeines Menschen stattgefunden hatte oder wenn der Täter unbekannt geblieben war. Die Heranziehung des ἀκόρνιον in der Auseinandersetzung zwischen Perikles und Protagoras kann also keinen anderen Sinn haben, als die Spitzfindigkeit des Sophisten unter den Mantel der religiösen Gesichtspunkte zu verhüllen.

Nach alledem bleibt wohl die zweite Möglichkeit. Oder mit anderen Worten: Protagoras wollte hier wahrscheinlich ein Paradoxon aufstellen, d. h. mit aller Schärfe seiner dialektischen Technik beweisen, daß der unmittelbare und wahre Urheber des Unglücks nicht der Werfende sein konnte, sondern allein und ausschließlich der Wurfspieß selbst. Der Schwerpunkt der protagoreischen Ausführungen drehte sich demgemäß aller Wahrscheinlichkeit nach nicht um Feststellung der culpa — nach der ursprünglichen antiken Auffassung über Tötung, kam der Grad von moralischer Schuld überhaupt nicht in Betracht — sondern des Kausalnexus zwischen der unmittelbar wirkenden Ursache und Tötung, also des Kausalnexus im rein physischen Sinne. Der Ausdruck αἰτιος τοῦ πάθους in der Notiz bei Plutarch weist ja entschieden in dieser Richtung. Denn αἰτιος steht hier in keiner rechtlichen Funktion, d. h. bedeutet nicht „schuldig“ oder „verantwortlich“: das wird daraus gefolgert, daß das Substantivum πάθος, auf das es sich bezieht, ebenso kein rechtlich qualifizierter Begriff ist. (Vgl. αἰτιος τοῦ φόνου bei Aisch. Cho. 117. Hdt. 4, 200).

Die Auffassung, daß jene angebliche Debatte nichts anderes als eine epideiktische Rede des Protagoras ist, bestätigt auch der Umstand, daß in der zweiten antiphontischen Tetralogie, die den gleichen Fall der unabsichtlichen Tötung beim Wettkampfe behandelt, die Tatsache der Herbeiführung des Todes durch das ἀκόρνιον überhaupt nicht ernstlich erwogen wird. Wenn man noch der zahlreichen doxographischen Aeußerungen gedenkt, denen zufolge Protagoras ähnlich wie Gorgias seine sprachliche Meisterschaft auch in der Bearbeitung paradoxer Themata zu beweisen suchte, so ist — nach der Ansicht des Verfassers — die Schlußfolgerung berechtigt, den Bericht des Plutarch aus der Zahl der Zeugnisse über die juristischen Anschauungen des Sophisten auszuschließen.